

ליקוטי מוהר"ן בפרשה - 191

פרשת 'בלק' - ה'תשפ"ד / מאת הרה"ג אליהו עטיה שליט"א

לקבלת השיעור במייל:
6537488@gmail.com

ליקוטי מוהר"ן תורה ל"ו גלגולי בלעם

משה רבינו כתב את ספר איוב / ספר איוב / משה כתב פרשת בלעם / מדוע אין פ' או ס' בפרשת בלק רק בסופה / בלק ראה את הכל בכשפיו בציפור ששמו ידוע / מהו שינוי הלשון 'ישראל' ואח"כ 'העם' / 'עמון' ומואב טוהרו בסיוחן / מואב פחדו מהערב רב דוקא / מדוע שוב כתוב שקצו 'מפני בני ישראל ולא מפני העם' / ביאור הכלי יקר שישראל זה יעקב אבינו / עם מואב פחד מהערב רב מפני ריבויים כמה פעמים מישראל / בלע"ם כנגד התורה / מה הענין ברמז כנגד ארבעים יום / משה בדעת דקדושה ובלעם בקליפה / מדוע לא הספיקו כל התועבות של בלעם לטורדו מה' / בלעם היה כולו רע ולא היה לו כל כך בחירה / בלעם היה להוט לקלק את ישראל יותר מבלק / מבלעם לא נכנס בניס לקדושת ישראל ומבלק כן / בלעם - בלא עם / בלעם - ארם, מצרים, כוש, מדון, ואדום / בלא עם, בלע עם, בילה עם / ארבע הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא / איזה הוא אמינא שהיה לבלעם חלק לעולם הבא / ביאור המאירי / מדוע כל הבריות צריכים לאכול / "לקמנו הם" - נברר מהגויים את הניצוץ הקדוש שבהם / המעלה לגוי שנהרג על ידי ישראל / בלעם פרח באיור והפילו אותו ע"י הציץ / למה לא הרגו את בלעם בשם המפורש / הסיבה שמשה הורג את המצרי דוקא בשם המפורש / ע"י שהרגו לבלעם בחרב בירור את הניצוץ הקדוש שבו / דברי האור החיים שבלעם התגלגל באתון רק פינחס בן יאיר / מקור בדרך אפשר לדברי האור החיים / לבן - בלעם - נבל / מנגל מתחיל להיתקן איזה חלק שיש בבלעם / מעשה נבל - בליעל - בלעם / הויכוח בן דוד לאביגיל / ה' נקם את נקמת דוד מנבל / אביגיל היא דגומא לאשה הטובה ביותר / אביגיל ילדה את כלאב שהיה המושלם ביותר / איך התחננה אביגיל עם רשע כנבל / מדוע אביגיל עדיין נקראת "אשת נבל הפרמלי" / דוד רצה לתקן את נבל שהיה תומך תורה / ביאור הזוהר בפסוק "וְלֹכֵה אֶפְסָא מִהָ אַעֲשֶׂה בְנִי" / הטעם שרצה יצחק לתת ברכות לעשו / מה טעם שאביגיל דורשת את שם נבל על נבלה / הלומד לקנטר הוא כמו לבן שנבלה טובה הימנו / כיצד תהיה הצלה ללבן שם נבל על נבלה / שמפרנס תלמיד חכם אמיתי / אם ראשונים כמלאכים וכו' / תיקון החמור של ר' פינחס בן יאיר / ראשונים כמלאכים - הם גם החכמים והצדיקים שבדור שלך / חמו"ר - ח"כ מ'חוכם ו'רב ר'בן / גם זוהר לבנים תלמידי חכמים

השיעור לרפואה שלימה של שרון בן נעימה נעמי 'אל נא רפא נא לוי

משה רבינו כתב את ספר איוב

א. בפרשת בלק מסופר על בלעם נביא הגויים, איך שהוא רצה לקלל את ישראל, ואיך הקב"ה עוצר בעדו, ואדרבה מוסיף לנו ברכות על ידו. ואמרת הגמרא (בב"ב י"ד: ודף היומין) שמשה רבינו כתב שלושה ספרים: חמשה חומשי תורה, ספר איוב ופרשת בלעם. משה רבינו כתב את חמשה חומשי תורה - זה פשוט וכולנו יודעים. וכן את ספר איוב, בהמשך הגמ' מבואר לרוב השיטות שאיוב היה גוי, ונפטר מתי שנכנסו המרגלים לארץ ישראל. וא"כ הוא היה בזמן משה רבינו, ומשה רבינו קיבל בנבואה את כל המענות שהיו בין איוב לבין רעיו. וכתב אותם בספר. והגמ' מביאה מקור מגזירה שזה לענין זה.

ספר איוב

ב. בספר איוב כתוב את הסודות של הבריאה, ומה היה התהליך שקדם לבריאת העולם, על הטובה שהיתה בדור המבול, ועל סדום וכו', ואיוב מפרש בפסוקים מה שלא כתוב לכאורה בספר בראשית. כתוב במדרש (בראשית רבה כו, ז) רבי אומר אלו לא בא איוב לעולם אלא לפרש לנו מעשה המבול דיו, ע"כ. עוד כתוב שם בהמשך בענין מענה אליהוא (מרעי איוב) אמר ר' חנין אלו לא בא אליהו אלא לפרש לנו מעשה ירדת הגשמים דיו, ע"כ.

משה כתב פרשת בלעם

ג. והדבר השלישי שמשה כתב את 'פרשת בלעם'. נשאלת השאלה: הרי פרשת בלעם זה חלק מהתורה, והיא חלק מכל התורה שכתב לנו משה רבינו. ויש תירוצים שהיתה חוץ ממה שכתוב בתורה עוד פרשת בלעם ביתר אריכות, ואבדה לנו. ומלשון רש"י (ב"ב יד:) נראה

שבא לענות על זה, שכתב וז"ל: פרשת בלעם, נבואתו ומשליו, אף על פי שאינן צורכי משה ותורתו וסדר מעשיו, עכ"ל. וביאור דבריו, הרי כל פרשת בלעם התרחשה מחמת שבלק ובלעם נטלו עצה לקלל את ישראל. אבל לולי זה, לא היתה נאמרת כל הפרשה הזו. והרי שאינה צורך נבואת משה, וכן המשלים שאמר בלעם אינם צורך נבואת משה לישראל. ובכל אופן גם זה חלק מהתורה שמשה כתב לנו, ושלא נחשוב ונטעה שהיות שמשה וישראל לא היו בכל ענין זה שנעשה בין בלק לבלעם, ושמא נכתב על ידי בלעם ונכנסה לתורה. לכן מדגישה הגמ' שכל פרשת בלעם נכתבה על ידי משה, והיא כמו כל קדושת התורה בכל אותיותיה. ובא להראות 'חיבתן של ישראל' לפני הקב"ה וכמו שכתב רש"י בפרשתנו (במדבר כג, ד).

מדוע אין פ' או ס' בפרשת בלק רק בסופה

ד. יש דבר מעניין בפרשת בלעם, שבכל הדיבורים של בלעם אין הפסק של פרשה פתוחה או סתומה, עד שמסתיימים כל דברי בלעם לקראת סוף הפרשה. ובחומש כשיש אות פ' אחרי סוף פסוק - זה פרשה פתוחה, ו-ס' זה פרשה סתומה, וראה בשו"ע (י"ד סי' ע"ה ס"ב), בביאור הדברים והשיטות בזה. וכפי הנ"ל אפשר לומר טעם בדבר. רש"י אומר בתחילת ספר ויקרא, וז"ל: למה היו הפסקות (בין הפרשיות) משמשות, ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, עכ"ל. וכפי דברי רש"י בגמ' בבא בתרא הנ"ל על פרשת בלעם - 'שאינן צורכי משה ותורתו', מובן שלא היה צריך משה להתבונן בין פרשה לפרשה, ולכן לא נתנו לו שם פרשיות פתוחות או סתומות באמצע, אלא כל פרשת בלעם אף שהיא ארוכה היא - היא פרשה אחת.

בלק ראה את הכל בכשפיו בציפור ששמו ידוע

ה. כתוב בתחילת הפרשה (במדבר כב, ג-ג) "וַיֵּרָא בְּלָק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְשׁוּעָה לְאִמְרֵי, וַיֵּגֵר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מֵאֵד כִּי רַב הוּא וַיִּקְחַן מוֹאָב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל". "וַיֵּרָא בְּלָק", יש כאן קושיא הרי לכאורה לא ראה הוא רק שמע, ראייה זה יותר גבוה וברור משמיעה, ואיך ראה בלק שהיה רחוק את כל מה שעשה ישראל לאמורי. ומתוך דקדוק זה, מאריך הזוהר בתחילת פרשתנו את עוצם קסמיו של בלק בציפור, עד שהיה רואה בא כמו שרואים היום באיזה סרט שצולם. וז"ל הזוהר בתרגום: בְּלָק בֶּן צְפּוֹר... בֶּן צְפּוֹר מִמֶּשׁ, שְׁחָרֵי כְּשָׂפָיו הָיוּ כְּכַמְּה מִיָּנִים שֶׁל אוֹתָהּ צְפּוֹר. לוֹקֵחַ צְפּוֹר, מְכַשְׁפֵּשׁ בְּעֵשֶׂב, מְפָרֵחַ בְּאוֹר, עוֹשֶׂה מְעֵשִׂים וְלוֹחֵשׁ לְחָשִׁים, וְאוֹתָהּ צְפּוֹר הִיָּתָה בְּאֵה... מְצַפְצֶפֶת לְפָנָיו, וּמְכַנְיָסָה בְּכָלוֹב אֶחָד, מְקַטֵּר קִטְרֵת לְפָנָיה, וּמוֹדִיעָה לוֹ כְּמָה דְּבָרִים וכו'. ומה שְׂמָה שֶׁל אוֹתָהּ צְפּוֹר? יְדוּעָה. וְכָל אֵלוֹ שְׂמֵשְׂמֵשִׁים וְיודְעִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּצְפּוֹר הַזֶּה, לֹא יודְעִים כְּשִׂפְיָהּ כְּמוֹ שֶׁבְּלָק יָדַע... וְהַכֵּל הָיָה יודְעַת בְּלָק מְצְפּוֹר זו. לְכֵן (נקרא) 'בֶּן צְפּוֹר', וּמִשּׁוּם זֶה רָאָה מֶה שְׂאִישׁ אַחֵר לֹא יְכוּל לְדַעַת וְלֹא יְכוּל לְרְאוֹת, עכ"ל. ועי"ז ראה את מלחמת ישראל באמורי ונצחון ישראל שלא כדרך הטבע, והתמלא פחד.

מהו שינוי הלשון 'ישראל' ואח"כ 'העם'

ו. רק שיש להבין את שינוי לשון הפסוק: בתחילה כתוב "אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְשׁוּעָה לְאִמְרֵי" - והרי שהוא קורא לנו בשמנו: 'ישראל',

ביאור הכלי יקר שישראל זה יעקב אבינו

י. ויש עוד פירוש יפה של הכלי יקר, שאומר: וְיָרָא בְּלֶקְ... אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל וְגו' – מי זה ישראל? ישראל סבא – יעקב אבינו. ומה עשה ישראל לאמורי? יעקב אומר ליוסף (בראשית מח, כב): "וְאָנֹכִי נִתְּנִי לְךָ שָׂכָם אֶחָד עַל אֶחָיִךְ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמֹרִי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתַּי". בלק אומר, איך ישראל יכלו לנצח מלכים עצומים כמו סיחון ועוג? – הכל בכח התפילה של אביהם יעקב אבינו – ישראל סבא'. יש גמרא (בבא בתרא קכג.) שאומרת: מה זה "בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתַּי" – 'בצלוחי ובעותי' – היינו בתפילתי ובבקשתי. וזהו "וְיָרָא בְּלֶקְ... אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֲמֹרִי" – היינו 'ישראל סבא' אבינו יעקב בכח תפילתו, הוא אומר: הרי כל הכוח של עם ישראל והניסים שעושה להם הקב"ה, והם מנצחים מעל הטבע, כל זה בזכות כח התפילות של יעקב אבינו, וזה היה פחדו של בלק, שהוא היה מלך חכם וידע את כוחו של יעקב אבינו.

עם מואב פחד מהערב רב מפני ריבויים כמה פעמים מישראל

יא. אבל שאר בני מדינתו, לא ידעו את כל זה, ולכן כתוב: "וְיָגֵר מוֹאֵב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב הוּא" – לא מוזכר שוב 'בלק', אלא 'מואב' היינו עם מואב, והם פחדו בגלל שראו רוב עם גדול, וזהו "מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב הוּא", כי במכילתא (בא פרשה יד) כתוב שהערב רב היו שתי פעמים ששים ריבוא. ובתרגום יונתן כתוב שהיו מאתים ארבעים ריבוא – פי ארבע מעם ישראל (ויש עוד כמה מדרשים בזה הובאו בתורה שלמה שמות יב). ולפי "ערב" – היינו תערובות של אומות, 'רב' – על שם ריבויים אפילו יותר מישראל. וא"כ המואבים שלא מבינים הרבה כמו בלק המלך שלהם, הם מפחדים מרוב 'העם' – היינו הערב רב שהיו רבים מאוד.

בלע"ם כנגד התורה

יב. רבינו מביא בליקוטי מוהר"ן (תורה ל"ז אות ב'), וז"ל: וּבְלַעַם שֶׁהָיָה בְּנֶגֶד מֹשֶׁה בְּקִלְפָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר כד, טו) "וַיֹּדֵעַ דַּעַת עֲלִיּוֹן". גַּם אוֹתוֹת וּבְלַעַם – מְרֻמְזוּן שֶׁהוּא בְּקִלְפָה בְּנֶגֶד הַתּוֹרָה, כִּי ב' – היא הַתְּחִלַּת הַתּוֹרָה (בראשית), וְל' – היא סוֹף הַתּוֹרָה (לענין כל ישראל), וְע' בְּנֶגֶד שְׁבַע עֶשְׂרִים פָּנִים, וּמ' בְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה, עכ"ל. נמצא, שאותיות ב' ו-ל' (בראשית לענין) רומזות לתורה שבכתב, ואות ע' – על שבעים פנים לתורה, שזה כנגד כל התורה שבעל פה. אבל מה הענין של האות מ? כי זה שמשא קיבל תורה בארבעים יום, זה נראה רק איזה פריט.

מה הענין ברמז כנגד ארבעים יום

יג. ונראה לבאר, ונקדים את הגמ' בנדרים (דף לה.): "א"ר יוחנן: בתחילה היה משה לומד תורה ומשכחה, עד שנתנה לו במתנה שנאמר (שמות לא, יח) "וַיִּתֵּן אֵל מֹשֶׁה כְּכֹלֹתוֹ לְדַבֵּר אֶת־בְּרַחֲמֵי יְיָ שֶׁנִּתְּנָה לְחַת הָעֵדֻת וְגו'". ופירש"י: "ככלתו, כתיב חסר, שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן, שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה, ע"כ. ובמדרש תנחומא (כ"ת שא"י): "וַיִּתֵּן אֵל מֹשֶׁה כְּכֹלֹתוֹ", אמר ר' אבהו כל ארבעים יום שעשה משה מלמעלה היה לומד תורה ושוכח, לסוף אמר ליה רבש"ע הרי באו ארבעים יום ואיני יודע דבר, מה

ומיד כתוב: "וַיָּגֵר מוֹאֵב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד" – וכאן אנחנו נקראים בלשון 'העם' – שהוא כינוי ל'ערב רב' דוקא. וכמו שכתוב בזה (בשלה ח"ב דף מה): שכל מקום שכתוב 'העם' – זה ה'ערב רב', והזהרה מביא לזה כמה דוגמאות: וז"ל הזהרה (בתרגום): 'הָעָם' (ועונה) אֵלָּא מִשּׁוּם עָרַב רַב שֶׁנִּדְבְּקוּ בָהֶם וְהִתְעַרְבוּ עִמָּהֶם, קָרָא לָהֶם 'הָעָם' סִתְּמָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל", "וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהְרֹן", "וַיָּרָא הָעָם כִּי בִשַׁשׁ מִשָּׁה", וְכֵן בְּלָם.

'עמון ומואב טוהרו בסיחון'

ז. ויש עוד שאלה, הרי הקב"ה אמר למשה מפורש (דברים ב, ט): אַל תִּצַר אֶת מוֹאֵב וְאֵל תִּתְּגֵר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אֶתְּנֶן לְךָ מֵאֲרָצוֹ יְרֵשָׁה וְגו', ואם כן, עמון ומואב הם האחרונים שצריכים לפחד, ומה כל הסיפור שלהם? ונראה לבאר על פי דברי החתם סופר את כל הקושיות כתוב: "וַיָּרָא בְּלֶקְ... אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֲמֹרִי", מובא בגמרא (חולין ט): "כִּי חִשְׁבוּן עִיר סִיחֹן מִלֶּךְ הָאֲמֹרִי... וְהוּא נִלְחָם בְּמִלְךְ מוֹאֵב הָרֵאשׁוֹן וְגו' (במדבר כא, כו), ופירש"י: למה הוצרך להיכתב? לפי שנאמר: "אַל תִּצַר אֶת מוֹאֵב" וחשבון משל מואב היתה, לכן כתב לנו שסיחון לקחה מהם, ועל ידו טהרה לישראל". ומזה יצא המשפט הידוע שאמר רב פפא (גיטין לה): 'עמון ומואב טהרו בסיחון' – כלומר הם נטהרו מהאיסור שיש לנו לכבוש את ארצם, ע"י סיחון שכבר כבש אותם קודם לכן ולקח את ארצם, ואנחנו לא לקחנו את הארץ מיד מואב אלא מיד סיחון. וזה גם היה המענה של יפתח למלך מואב שהיה בזמנו – שלוש מאות שנה אחרי מעשה ישראל בכבישת סיחון, וכמו שקראנו בהפטרת חוקת.

מואב פחדו מהערב רב דוקא

ח. ונראה לפ"ז לבאר את פחד מואב דוקא מהערב רב. מואב ראו שיש לעם ישראל פטנטים, איך הם כבשו את חשבון, אע"פ שאסור לכבוש את מואב? זה ע"י שטוהרו בסיחון, וזהו: "וַיָּרָא בְּלֶקְ... אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֲמֹרִי" – שלקח את חשבון ממנו, ואיך ישראל לקחו את חשבון? דרך האמורי סיחון. ולכן כתוב: "וַיָּגֵר מוֹאֵב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד וְגו'", – היינו הערב רב, כי אמר מואב, שישראל יאמרו שרק הם נצטוו שלא לכבוש אותנו, אבל הערב רב לא נצטוו, ואז כמו שעמון ומואב טוהרו בסיחון, כך ישראל ישלחו את הערב רב לכבוש את עמון ומואב, ואז הם יטוהרו ע"י הערב רב לישראל. ולכן כתוב בהתחלה: "אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֲמֹרִי" – איך שכבשו את חשבון מיד האמורי בלי לעבור על שום איסור, ולכן הם מפחדים: "וַיָּגֵר מוֹאֵב מִפְּנֵי הָעָם" – פחדו מהערב רב.

מדוע שוב כתוב שקצו 'מפני בני ישראל' ולא 'מפני העם'

ט. ובסוף כתוב: "וַיִּקְצוּ מוֹאֵב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל", פירש"י: "קצו בחייהם, כמו: 'קצתי בחייו', עכ"ל. גם כאן אפשר לפרש דבר חדש, כי לכאורה קשה מדוע שוב חוזר לדבר על 'בני ישראל' אחרי שאמר שהפחד של המואבים היה דוקא מהערב רב? וא"כ היה צריך לומר שקצו מואב מפני העם? אלא ממה אדם קץ? מדבר מאוס, וטענו מואב שישראל עושים דבר מאוס, כי אסור לכם לכבוש אותנו, רק הם עושים כל מיני פטנטים איך להתיר את עצמם את האיסור הזה ולכבוש אותנו, וזה דבר מאוס.

אלא להסיעים מעלי, ובלעם היה שונאם יותר מבלק, עכ"ל. ועוד מילא לבלק היתה סיבה שהוא רצה לקללם, מפני שהם פחדו מהם, אבל בלעם מה הענין שלו? אלא שזה היה הניסיון היחיד של בלעם והוא לא עמד בו, וכיון שהוא לא עמד בו, הוא נטרד מהעולם לגמרי ונפל עד הסוף, ולכן בלעם אמר, "הֲנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי", אני רק כשאמר עמי, כי נטרד מאת הקב"ה.

מבלעם לא נכנסו בניו לקדושת ישראל ומבלק בו

יח. נאמר עוד דבר מעניין, מבלעם לא נכנס בסוף כלום לקדושת (ותיכף נדבר על זה) לעומת זאת בלק, אפילו שהתכוון והזמין את בלעם לקלל את ישראל, הוא זכה שבסוף יצא ממנו רות, ויצא ממנו דוד המלך. יוצא שבלק זכה ע"י ארבעים ושנים קרבנות שלו, שיכנסו בניו לקדושת ישראל, והקב"ה לא קיפח את שכרו. אבל בלעם לא זכה לקבל שום דבר? אפילו שהוא היה היוזם של כל הקרבנות האלו, הוא אמר לבלעם לעשות שבע מזוחות ולעלות פר ואיל במזבח. והתשובה: לבלק יש סיבה לשנאה שלו בגלל שהוא פחד מהם, ולכן אפשר לתת לו שכר על ארבעים ושנים קרבנות, אבל לבלעם אין לו סיבה לשנוא אותם, ורק רשעותו הגדולה העבירה אותו על דעתו, ולכן נטרד לגמרי.

בלעם - בלא עם

יט. הגמרא בסנהדרין (דף קה.) דורשת את המילה 'בלעם' – "בלא עם". רש"י מפרש: בלא עם. שאין לו חלק עם ישראל לעולם הבא. ותיכף נסביר קצת את זה. אבל כפשוטו אפשר לפרש, ש'בלא עם' כמו שאומרים 'אדם אוניברסלי' – 'אדם עולמי', אין לו אזרחות של מדינה מסוימת, הוא 'אזרח כדור הארץ'. א"כ הוא לא שייך לעם מסוים, ואין לו עסק ומלחמה עם ישראל, ובכל אופן הוא בשנאתו ורשעותו הולך לקלל את ישראל, ולכן הוא נטרד.

בלעם - ארם, מצרים, כוש, מדין, ואדום

כ. הארז"ל אומר (שער הפסוקים בלק), שבלעם הוא נכד של לבן, והוא בא מארם נהרים וכמו שבלעם אמר (במדבר כג, ז): "מִן אֲרָם יִנְחָנִי בְּלֶק", ואחר כך בלעם מגיע למצרים ונהיה אחד מהיועצים של פרעה, והוא זה שיייעץ לזרוק את כל הבן הילוד ליאור (סוטה יא.). ואחר כך הוא מגיע למדין, ומשם מזמין אותו בלק. עוד אומר הארז"ל בעץ חיים (שער ד' פרק ח'), על הפסוק (בראשית לו, לב) "וַיִּמְלֹךְ בְּאֲדָם בְּלַעַם בֶּן בְּעֹר וְיָשִׁים עִירוֹ דִּנְהָבָה", וז"ל: בלע בן בעור – זה דעת וכבר הודעתין כי 'בלעם' הוא 'בלע' כשארז"ל, והוא בסוד דעת דקליפה אשר על כן היה שקול באומות העולם כמשה בישראל, לפי שמשם בחינת 'דעת עליון דאבא', עכ"ל. ויש במדרש ספר הישר שגם מלך בכוש עם שני בניו. א"כ מוצאים אותו כבר בחמשה ארצות, ארם, מצרים, כוש, מדין, ואדום. ולפ"ז יש לדרוש את מה שאמרו חז"ל 'בלעם' – בלא עם, שאין לו איזה עם ואומה שהוא שייך אליה, הוא בלי עם. ובכל אופן משכן את עצמו לקלל את ישראל, ולכן נטרד.

בלא עם, בלע עם, בילה עם

כא. הערוך (ערך בלעם) גורס שם בגמרא 'בלעם' – שְׂבָלַע עִם. כלומר, במקום ההדרשה 'בלא עם', דורש 'בלע עם'. והכוונה שרצה לבלוע

עשה הקב"ה? משהשלים ארבעים יום נתן לו את התורה במתנה, שנאמר "וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּבַלְתוֹ", ע"כ.

כלומר, אחרי שיגעת ארבעים יום, התקיים בך: "יגעת ומצאת תאמין" – (כמובא בגמ' מגילה ו), קיבלת את התורה כמו מציאה. כלומר, מהארבעים יום אנחנו לומדים מה היא הגודל והעוצמה של התורה הקדושה, כי משה רבינו שהיה הגדול מכולם, ועוד שהקב"ה מלמד אותו את התורה, ובכל אופן אינו יכול ללמוד אותה ולזכרה, אלא רק כשהקב"ה נותן לו אותה במתנה הוא יודע את התורה. ולכן חשוב לעשות רמז כנגד ארבעים יום, כי ברמז זה אנחנו מבינים מעט מה הגודל והעוצמה של התורה.

משה בדעת הקדושה ובלעם בקליפה

יד. כתוב ב'בלעם' (במדבר כד, טז) "וַיִּדְעַע דַּעַת עֲלִיּוֹן", שהוא בבחינת 'דעת דקליפה', לעומת משה רבינו שהוא דעת דקדושה, שאצל משה כתוב (דברים ד, לה): "אִתָּה הָרְאָתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבָדוֹ", משה רבינו נקרא 'דעת' וכן כל 'זור דעה' נקראים גם כן על שם הדעת, כי הם תלמידים של משה רבינו. על משה כתוב (שמות ב, ב): "וַיִּתְּרָ אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא", משה היה כולו טוב בלי שום רע, יש כמה נשמות שנקראות 'טוב', והקב"ה הפריד מהן את הרע – שיש בכל הנשמות מעירבוב 'עץ הדעת טוב ורע', ואחת הנשמות האלו – זו נשמת משה רבינו, שהיה כולו טוב בלי שום רע. ואיפה היה כל הרע? בבלעם, שהיה כולו רע בלי שום טוב.

מדוע לא הספיקו כל התועבות של בלעם לטווחו מה'

טו. כתוב שבלעם אומר לבלק (במדבר כד, יד): "וַעֲתָה הֲנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לָכֶּה אֵיעֶצֶף וְגו'" – הפירוש 'הולך ל'עמי' – שאיבדתי את כל המדרגות שלי פה, וכמו שפירש"י: מעתה הריני כשאר עמי, שנסתלק הקב"ה מעליו, ע"כ. עד עכשיו היה בלעם נביא לגויים, ועכשיו לא נשאר לו שום דבר. ולכאורה קשה, בלעם עשה את כל העבירות והתועבות שבתורה. וכתוב גמרא בסנהדרין (דף קה.) שבלעם בא על אתונו, והיתה בו טומאה מאוד קשה. וא"כ למה רק עכשיו בלעם אומר לבלק שנטרדתי מהעולם, הרי הוא כבר עבר מזמן על כל העבירות, ומה הסיבה שרק עכשיו הוא נטרד?

בלעם היה כולו רע ולא היה לו כל כך בחירה

טז. והתשובה: היות שבלעם היה כולו רע, לא היתה לו בחירה, וכיוון שכך גם אי אפשר להעניש אותו על מה שעשה, כי הוא נברא באופן כזה שכולו רע. אבל על מה כן אפשר להעניש אותו? היה לבלעם בחירה וניסיון מאוד קשה בדבר אחד, האם ללכת לקלל את ישראל, או לא לקלל, ובענין הזה היתה הבחירה שלו – ובזה בלעם בחר ברע, ואמר אני הולך לקלל את ישראל יהיה מה שיהיה.

בלעם היה להוט לקלל את ישראל יותר מבלק

יז. רש"י כותב שבלעם היה להוט לקלל את ישראל יותר מבלק. כתוב שבלעם אומר את דברי בלק לה' (במדבר כב, יא), הוא אומר: " לָכֶּה קָבָה לִי אֹתוֹ אֹוִלִי אֹוִכַל לְהִלָּחֵם בּוֹ וְגִרְשָׁתִיו וּפִירִשָׁיו: זֹו קִשָּׁה מ'אָרֶה לִי' (שהזכיר בלק), שהוא נוקב ומפרש (במדבר רבה כ, ט): וגרשתיו – מן העולם, ובלק לא אמר אלא 'זאגרשנו מן הארץ' – איני מבקש

"לחמנו הם" - נבר מהגויים את הניצוץ הקדוש שבהם

כו. ועונה: אבל חכמי האמת (שער הגלגלים פ"ד) הוסיפו בזה טעם לשבח בדרך כלל, כי כל עיקרי הנבראים מעלין בקודש בסוד הבירורין של ניצוצי הקדושה, הן הנה המתבררים באמצעות המאכלים. ומעתה ניצוצי הקדושה יקראו 'לחם עם ה'", גם אמרו ז"ל כי כל נברא יש בו ניצוץ קדוש, ואפילו בנבראים בלתי טהורים, והאנשים הרשעים, וגם בס"מ הרשע, אין מהם שאין בו חלק החיוני שהוא בחינת הטוב שהוא דבר המעמיד שזולתו לא יתקיים כל דבר, ובהיפרד ניצוץ החיוני ממקומו – יתבטל ויאבד כל הבנין, גם אמרו (שם פ"ח) כי בחינת הקדושה בטבעה להמשיך מינה 'כאבן השואבת', עכ"ל. נמצא שכל מין כשאוכל את המין האחר, הוא שואב את הניצוץ הקדוש שבו, ולכן אומר כלב, "עם הארץ פי לחמנו הם", כלומר העם בארץ ישראל הם כמו לחם שלנו, כי כשננצח אותם נשאב את כל הניצוצי הקדושה שבהם שמחיים אותם, כמו שאנחנו שואבים את ניצוצי הקדושה מהלחם.

המעלה לגוי שנהרג על ידי ישראל

כו. ובפרשה שלנו אומר האור החיים על הענין של בלעם שביקש (במדבר כג, י) "תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו", וז"ל: והכוונה בהם היא: תמות נפשו מות – ביד ישרים, שיהרגוהו ישראל כמו שכן היה וכו'. ויתבאר מאמר "ותהי אחריתי כמהו" על פי מה שקדם לנו ממאמרי אנשי אמת שאין לך קליפה בעולם שאין בה ניצוץ מהקדושה – סוד המחיה אותה וכו'. ואותו ניצוץ – כשבעליו נהרג על ידי ישראל – מתברר הניצוץ ההוא הטוב, ולפעמים ידבק בו (בישראל ההורג) אם הוא (ניצוץ) נקי בלא פסולת, עכ"ל.

בלעם פרח באויר והפילו אותו ע"י הציץ

כת. ויש פה עוד דבר מעניין, בסוף בלעם מת במלחמת מדין, וכתוב שפינחס נתמנה לראש פקודי החיל, שנלחמו במלחמת מדין, ומשה אמר לו לקחת איתו את "יובלי הקדש" (במדבר לא, ו) שזה ה'ציץ'. וכמו שפירש"י שם: "זה הארון והציץ". שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים... פורח עמהם, והראה להם (פינחס) את הציץ שהשם חקוק בו – והם נופלים, לכך נאמר במלכי מדין "על חלליהם", שנופלים על החללים מן האויר. וכן בבלעם כתיב אל חלליהם". וכן מובא במדרש (במדבר רבה כב, ד): אותו רשע (בלעם) אם תראו אותו שעושה כשפים ופורח באויר העולם, תראו לו את הציץ שפתיב בו (שמות כח, לו): 'קדש לה' – והוא נופל, והרגו אותו'. וכתוב (במדבר לא, ח) "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב".

למה לא הרגו את בלעם בשם המפורש

כט. ולכאורה קשה, למה פנחס לא הרג אותו בשם המפורש? (וכבר הקשה כן בשער הפסוקים). וכעת נראה איך הכל מדוקדק. כתוב אצל משה רבינו (שמות ב, יד): "הלחגני אתה אמר פאשר הרגת את המצרי", ופירש"י: "מכאן שהרגו בשם המפורש". ולפני כן (שם יב) כתוב: "ויפן כה נכה וירא פי אין איש ויך את המצרי" – ופירש"י: "שאינו איש עתיד לצאת ממנו (מזרע) שיתגיר", ע"כ. וכיון שראה שלא היה בו שום זרע קדוש, לכן הרג אותו בשם המפורש.

את עם ישראל, ושני הנוסחאות 'אלו ואלו דברי אלהים חיים'. ועוד דורשת הגמרא: 'בלעם' – שבילה עם, רצה לבלות את ישראל ע"י העצה שהציע לבלק, להחטיאם בזנות עם בנות מואב ומדין, וכך הוא תכנן לעשות את ישראל כמו דבר בלוי. א"כ יש כאן שלוש דרשות על השם של בלעם: א. 'בלעם' – בלא עם. ב. 'בלעם' – בלע עם. ג. 'בלעם' – שבילה עם. וכל הדרשות נכונות – ואלו ואלו דברי אלוקים חיים.

ארבע הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא

כב. מובא במשנה בסנהדרין (פרק חלק דף ז.): "פל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר (ישעיה ס, כא) "ועמך בלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו'". ... שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שלשה מלכים: ירבעם, אחאב, ומנשה וכו'. ארבעה הדיוטות: בלעם, דואג, אחיתופל, גחזי". ויש לי סימן יפה: א' ב' ג' ד'. א = אחיתופל, ב = בלעם, ג = גחזי, ד = דואג) וככה כולם יכולים לזכור אותם בעל פה – א, ב, ג, ד.

איזה הוא אמינא שיהיה לבלעם חלק לעולם הבא

כג. יש שאלה, המשנה אומרת: ארבעה הדיוטות: בלעם, דואג, אחיתופל, גחזי – וקשה: מילא אחיתופל, דואג, וגחזי היו תלמידי חכמים עצומים, שדרשו את כל התורה, אחיתופל ראש הסנהדרין בזמן דוד, דואג ראש הסנהדרין בזמן שאול, גחזי תלמיד אלישע הנביא. ואפי' שחטאו והחטיאו הרבה, היינו חושבים שאחרי שהם יקבלו את עונשם, בסוף יהיה להם חלק לעולם הבא, ומחדשת המשנה שאין להם חלק לעוה"ב – אבל השאלה, איך בלעם נכנס לסיפור, הוא סתם גוי, איזה הוא אמינא שיהיה לו חלק לעולם הבא, שהמשנה אומרת שאין לו חלק?

ביאור המאירי

כד. המאירי מסביר בסנהדרין (דף קא.) על פי הרמב"ם שפסק להלכה (מלכים ה, יא) שחסידי אומות העולם שמקיימים ז' מצוות בני נח – יש להם חלק לעולם, וז"ל: והזכיר בלעם אף על פי שלא היה בכלל האומה, שלא לטעות עליו היותו מחסידי אומות העולם עם התפרסם כוחו בהגדת העתידות, עכ"ל. אבל עדיין קשה הרי כל מי שקורא קצת פסוקים בתורה יודע שבלעם הוא רשע גמור, ולא נגע ולא פגע במעלת 'חסידי אומות העולם'. וא"כ עדיין קשה מדוע צריכה המשנה למנותו שאין לו חלק לעולם הבא.

מדוע כל הבריות צריכים לאכול

כה. והנה שבוע הבא בעז"ה יש את ההילולא של רבינו 'אור החיים' הקדוש, ונאמר איזה חידוש ממנו. יש חידוש מאוד יפה של האור החיים הקדוש בפרשת שלח בענין המרגלים, והוא חוזר על החידוש הזה גם בפרשתנו בלק, הוא אומר על הפסוק שאמר כלב (במדבר יד, ט): "אל תיראו את עם הארץ פי לחמנו הם". והוא שואל שם מדוע הקב"ה ברא את הברואים בצורה כזו שהם צריכים לאכול?

הסיבה שמשנה הורג את המצרי דוקא בשם המפורש

ל. וקשה, למה משה לא הורג אותו בחרב או במטה שלו אלא הורג אותו בשם המפורש? אלא משה רבינו לא רצה להרוג אותו בידיים ולקחת את הניצוץ הקדוש שמחיה את המצרי, ולמה? כי ראה שלא ייצא ממנו שום אדם שיתגייר, ואין בו שום טוב, רק ניצוץ קטן שמחיה אותו. ולכן משה לא הרג אותו בעצמו, כדי שלא תהיה לו למצרי הרשע הזה שום עלייה לניצוץ הקדוש שמחיה אותו – להיות נדבק בנשמת משה כמו שקורה לגוי שישאל הורגו. כי ראה משה שאין שם כמעט קדושה, והראיה שאין שום אחד מזרעו שיתגייר.

ע"י שהורגו לבלעם בחרב בירח את הניצוץ הקדוש שבו

לא. אבל בשונה מאותו מצרי היה בלעם הרשע, אף שגם הוא לא יצא ממנו זרע שיתגייר כמו שמצינו בבלק וכנ"ל (אות י"ח). בכל אופן הניצוץ שהיה מחיה את בלעם היה גדול מאוד לאין שיעור וערך, כיון שהיה הלעומת זה של משה רבינו בקדושה. ולכן לא רצה פינחס להרוג אותו בשם המפורש, באופן שלא יתברר הניצוץ הקדוש שלו ויכנס לקדושת ישראל, אלא ביקש להרוג אותו בחרב דוקא, שע"י יתברר הניצוץ הקדוש שלו.

דברי האור החיים שבלעם התגלגל באתון רק פינחס בן יאיר

לב. וסיים האור החיים הקדוש, וז"ל: והגם שמת (בלעם) על ידי ישראל היה הניצוץ משוקן (מרום הטומאה הגדולה של בלעם) והוצרך להתלבן בגלגולים וליבונים ועמד עד שבא לאתונו של ר' פנחס בן יאיר, ומשם עלה למקומו הראשון, עכ"ל. ובשער המצוות פרשת עקב, כתב האר"ז: ענין חמורו של ר' פנחס בן יאיר שהיה בקי בכל אותם הדברים שסיפרו רז"ל בחולין (סוף דף ז. וראה גם במדרש בראשית רבה ס, ה) עליו עד שכמעט יתבהל האדם בדברים ההם וכו' (ושם מסופר שלא היתה אוכלת שעורים שלא מעושרות אפילו שהיו דמאין, וטעם הדבר הוא כי החמור ההוא היה מבורר ומתוקן לגמרי בכל הצריך לו כפי בחינתו.

מקור בדרך אפשר לדברי האור החיים

לג. אמנם למעשה לא מצאתי מקור מפורש לדברי האור החיים, שחמורו של ר' פינחס בן יאיר הוא גלגול של בלעם, רק ראיתי באר"ז שהוא גלגול של ישמעאל בן אברהם, ובמקום אחר כתוב שהוא גלגול של הטוב שבעשו. ומצאתי בזהר בפרשתנו (ח"ג סוף דף רא), וז"ל: דא נהיקו דחמרא דסבא חסידא (ר' פינחס בן יאיר) דר'גיל בנסין, על אחת כמה וכמה דאמר שיריה. חב"רייא, אי תימרון דחמרא לא הוה אר'חיה בכך מיומא דאברי עלמא (לדבר ולומר שיריה), פוקו וחקמו אתון דבלעם חייבא, דנצחת לרבוניה בכלא. חמריה דרבי פנחס בן יאיר על אחת כמה וכמה, עכ"ל. ומבואר שגם חמורו של ר' פינחס בן יאיר היה אומר שיריה, ולמד כן בקל וחומר מאתון של בלעם. ובודאי שיש להקשות, דשם אתונו של בלעם דיברה לצורך שעה להוכיחו, וכמשמעות הפסוקים, ולא מצד שבלעם השפיע בה כח לדבר, עד שנעשה קל וחומר שחמורו של ר' פינחס בן יאיר גם כן יוכל לומר שיריה. אלא על כרחך שהיא האתון של בלעם הוא חמורו של ר' פינחס בן יאיר, ולכן אם אצל בלעם היא דיברה ק"ו שאצל ר' פינחס בן יאיר. רק שעדיין לא למדנו שבלעם היה מגולגל שם.

גם מובא בחיד"א בספרו דבש לפי (מערכת י' אות ל"ג) בשם ספר ערכי הכינויים וז"ל: ישמעאל בן אברהם אבינו ע"ה הוא מקליפת חמ"ר נגד רמ"ח דאברהם בקדושה. ולפי שבא על חמוריו וגם על זכרים, לכן נתגלגל באתון בלעם וכו', עכ"ל. וע"ש שכתב שאחר כך התגלגלה האתון הזאת בחמורו של ר' פינחס בן יאיר. ויתכן שלזה כיוון האור החיים הקדוש, כי כיון שהיה בלעם בא על אתונו, הרי שחלק ממנו נמצא באתונו, ואם היא התגלגלה בחמורו של ר' פינחס בן יאיר, הרי שנתגלגל בה חלק בלעם גם כן.

לבן - בלעם - נבל

לד. ויש עוד חידוש של האר"י ז"ל, שמגלה שיש ג' אנשים שיש להם אותה הנשמה – והם: לבן, ובלעם, ונבל הכרמלי. לבן ונבל זה אותן האותיות. אבל באמצע יש את בלעם בן בעור. אומר האר"י שבלעם הוא ממש נשמת לבן הארמי, וכמו שלבן הארמי ביקש לעקור את הכל, כך גם בן בלעם ביקש לעקור את הכל. והם ממש אותו דבר. וסוד זה כבר כתוב בתרגום יונתן (במדבר כב, ה) על הפסוק: "וַיִּשְׁלַח מִלְאָכִים אֶל בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר, וְתַרְגֵּם יוֹנָתָן: וְשָׂדֵר עֲזָרְדִין לוֹת לְבֶן אַרְמִי הוּא בְּלַעַם לְמַבְלוֹעַ יַת עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל, עכ"ל.

מנבל מתחיל להיתקן איזה חלק שיש בבלעם

לה. וכתב הרמ"ע מפארנו (בגלגולי נשמות לקוטים אות ז), על הפסוק (ישעיה מט, יח) "שְׂאֵי סָבִיב עֵינֶיךָ וְרֵאִי כָּלִם נִקְבְּצוּ בְּאוֹ לֵךְ", וז"ל: נִקְבְּצוּ בְּאוֹ לֵךְ – נב"ל, וכבר הודיעך כי הוא גלגול בלעם. ומשם ואילך התחיל לתקן הוא ניצוץ שיש בעולם, ומעולם לא חשב אנוש שטומאה גדולה כמוהו – שהיתה יכולה לתקן, וכאשר עתיד לבא יתקבצו הגליות ויחיו המתים, ויראו כל אותם שיצאו מנבל שהוא גלגול בלעם, יתמהו לומר מי נתן מטמא טהור? וזה שאמר הכתוב "שְׂאֵי סָבִיב עֵינֶיךָ וְרֵאִי" – תמיה גדולה כזאת, כי בלעם נתקנה בנבל הוא וכל זרעו הנמשכים אחריו שנולדו מהם.

מעשה נבל - בליעל - בלעם

לו. ומה הסיפור של נבל הכרמלי? בספר שמואל א' פרק כ"ה: מסופר שכשהיה דוד המלך בורח מפני שאול, והוא שמר על הצאן של נבל הכרמלי. ודוד המלך התנדב לשמור עליו ועל כל אנשיו. וכשהגיע זמן גזיות הצמר של הצאן של נבל, בא דוד המלך ומבקש מנבל שיפרע לו קצת מהחוב, ויתן לו ולאנשיו לחם ובשר. אבל נבל סירב. הנערים של נבל ספרו לאביגיל, שדוד ואנשיו היו טובים אליהם ולא הכלימו אותם, ושמרו עליהם. ואמרו לה (שם, יז) "וְעַתָּה דְּעִי וְרֵאִי מַה תַּעֲשִׂי כִּי כָלְתָה הָרְעָה אֶל אֲדִינֵנוּ וְעַל כָּל בֵּיתוֹ וְהוּא בֶן בְּלִיעֵל מִדְּבַר אֱלֹהִי, ע"כ. והנה תיבת בְּלִיעֵל – הוא גימטריא 'בלעם', היינו שאמרו לה שהוא מדבר אליה בחלק הרע של בלעם שיש בו, ולכן תיזהרי כי דוד המלך יבוא ויהרוג את כולם.

הויכוח בן דוד לאביגיל

לז. ומיד אביגיל הבינה את הסיפור, שעוד מעט לא יישאר מנבל כלום, כי דוד המלך יהרוג אותם. ואז היא באה אל דוד המלך עם מאתים לחם ויין וחמש צאן ודבולות וצימוקים וכו', כדי לפייס את דוד. ואומרת הגמ' במגילה (דף יד:) שהיא הראתה לו 'מראה דם'

הטוב של לבן הן בנות לבן (רחל ולאה והשפחות [שגם היו בנותיו]) 'שהן בנו את בית ישראל'. וכן החלק הטוב שהיה בתחילה בנשמה של משה ובלעם – זה משה, שהוא הדעת דקדושה, לעומת בלעם שהוא החלק הרע – דעת דקליפה, ה'לעומת זה' של משה.

מדוע אביגיל עדיין נקראת "אשת נבל הפרמלי"

מב. וגם אצל דוד ונבל, היה את הבחינה הזאת שהיה להם בתחילה אותה נשמה רק שהיא נחלקה לשתיים, ודוד לקח את החלק הטוב, ונבל לקח את החלק הרע. ולכן יש לשניהם אותה אשה. ובוזה מובן מדוע כתוב בפסוק 'וּמְשָׁנְהוּ כְּלָאֵב לְאַבְיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַפְּרָמְלִי', הרי כבר נבל מת והתחתן איתה דוד המלך, ולמה הפסוק עדיין קורא לה 'אֵשֶׁת נָבָל הַפְּרָמְלִי', ואם להודיע לנו מי זו אביגיל, וכי מי יטעה בזה, הרי כמה פרקים קודם כתוב כל הסיפור איך שדוד נשא את אביגיל. אבל להנ"ל מיושב הכל, כי דוד ונבל יש להם קשר חזק מאוד בנשמה, רק שדוד הוא החלק הטוב שבזאת הנשמה ונבל החלק הרע, ולכן גם כשדוד נושא את אביגיל, עדיין יש באביגיל האלמנה את 'ההוא רוחא' של נבל, והיות שדוד ונבל מאותו שורש נשמה, החלק של נבל עדיין נשאר ופועל שם, וזה גורם לו תיקון גדול.

דוד רצה לתקן את נבל שיהיה תומך תורה

מג. דוד המלך מתחילה ועד סוף רצה לתקן את נבל, כי הוא היה נשמה תאומה שלו, ואיך דוד המלך רוצה לתקן את נבל? על ידי שהוא יהיה 'תמכי דאורייתא', על ידי שיתן מזון ואוכל לדוד ואנשיו העוסקים בתורה, וזה היה יכול להיות תיקון נפלא לנבל, והוא מיאן בתיקון הזה, ולכן נענש.

ביאור הזוהר בפסוק "ולכה אפוא מה אעשה בני"

מד. ומצאנו דוגמא לזה ביעקב ועשו, שגם הם שתי נשמות תאומות. ויעקב כולו טוב ועשו כולו רע, ויצחק רוצה לתקן את עשו, כתוב (בראשית כג, לו): "וּלְכָה אֲפֹאֵמָה אֲעֹשֶׂה בְּנִי", ומסביר הזוהר בפרשת תולדות (ח"א דף קמח). "וּלְכָה אֲפֹאֵמָה אֲעֹשֶׂה בְּנִי" – מה לעשות שאתה רוצה ושופך דמים בגלל שאתה הבן שלי. ולכאורה קשה על דברי הזוהר, הרי אדרבא בגלל שעשו הבן של יצחק, הוא צריך להיות הכי צדיק? אומר הזוהר כי יצחק הוא גבורה, ויש לו דינים קשים, וכל הדינים של יצחק יצאו בעשו. ולכן יעקב יצא צדיק תמים נקי מכל מום של דינים.

הטעם שרצה יצחק לתת ברכות לעשו

מה. אבל עדיין קשה, אחרי שיצחק יודע כל זאת, למה יצחק רצה דוקא לברך את עשו. וכבר האריכו בזה המפרשים, ורבי נתן בליקוטי הלכות מסביר, שיצחק רצה לתת את הברכה לעשו, כי יצחק חשב לעשות ביניהם את בחינת יששכר וזבולון. עשו היה איש ציד איש שדה, והיה מפרנס את אביו יצחק – וכמו שכתוב (בראשית כה, כח): "וַיֵּצֵאֵהוּ יִצְחָק אֶת עֶשָׂו כִּי צִיד בְּפִי", פירש"י: 'בפיו של יצחק' – שעשו היה מאכיל ליצחק אבינו. ולכן רצה יצחק שאותו דבר יהיה בין יעקב לעשו, שיעקב ישב ויעסוק בתורה, ועשו יפרנס אותו ולכן

בלילה, ושאלה אותו אם הוא טהור, שאל אותה דוד המלך וכי רואים דם בלילה. וענתה לו זכי דנים דיני נפשות בלילה, שאתה דנת את נבל וכל ביתו למיתה עכשיו בלילה. אמר לה דוד שנבל הוא מורד במלכות – שהרי שמואל משח אותי למלך. אמרה אביגיל: "נכון, אתה מלך, אבל עדיין לא יצא טבעך בעולם כי שאול עדיין קיים". ומיד דוד הצדיק הודה לה, ואמר (שם כה, ג): "וַיְבָרֶךְ טַעֲמָךְ וַיְבָרֶכְהָ אֶת אֲשֶׁר פָּלַתְנִי הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְּדָמַי וְהַשֵּׁעַ יְדֵי לִי" – אמר לה: 'את צודקת, וברוכה את לה' שהצלת אותי".

ה' נקם את נקמת דוד מנבל

לח. ובסוף ה' נקם את נקמת דוד, כמו שכתוב (שם, לח) "וַיְהִי בְּעֶשְׂרֵת הַיָּמִים וַיָּגֵף ה' אֶת נָבָל וְיָמָת", ושואלת הגמ' (ר"ה דף יח, ט) מה הן העשרת הימים, ואומרת שאלו עשרת ימי תשובה בין ראש השנה ליום כיפור, שהמתין ה' לנבל שיעשה תשובה, ולא עשה. וממשיך הפסוק ואומר (שם, ט) "וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מֵת נָבָל וַיֵּאמֶר בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר רָב אֶת רֵיב חַרְפְּתֵי מִיד נָבָל וְגו', וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בְּאַבְיגַיִל לְקַחְתָּהּ לֹא לְאִשָּׁה".

אביגיל היא דוגמא לאשה הטובה ביותר

לט. נבל זכה באשה הטובה ביותר, כשהגמ' רוצה לומר דוגמא של אשה צדקת, היא נותנת דוגמא את אביגיל. כתוב (דברים יז, יז) "וְלֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ", ודורשת הגמ' (סנהדרין דף כא.) "וְלֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים" – אפילו כאביגיל, והרי שאביגיל היא הדוגמא לטובה שבנשים, רק אחרי שיש למלך שמונה עשרה נשים אסור לו להרבות אפילו אחת הטובה ביותר אפי' שהיא כאביגיל.

אביגיל ילדה את כלאב שהיה המושלם ביותר

מ. למדנו עכשיו דף היומי בבא בתרא (דף יז): ארבעה נפטרו בעטוי של נחש: בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד. ובן של מי היה כלאב, כתוב (שמואל ב' ג, ג) "וּמְשָׁנְהוּ כְּלָאֵב לְאַבְיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַפְּרָמְלִי". כלאב היה אדם הכי מושלם עלי אדמות, כתוב בגמרא ברכות (דף ד.) למה נקרא שמו כלאב? שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה. כלאב היה תלמיד חכם עצום, ומפיבושת בן שאול גם היה חכם גדול, כי היה מבייש אפילו את פני דוד בהלכה – ולכן נקרא מפי-בושת. עד שבא בנו הקטן של דוד המלך ששמו כלאב (שהיה כולו אב), והוא היה משיב ומכלים פני מפיבושת בהלכה ומציל את דוד אביו.

כלאב היה כמו הסבא שלו ישי שגם מת בעטוי של נחש, והיה צדיק גדול ותלמיד חכם, עליו דרשו חז"ל (ברכות נח.) שהיה דורש בששים רבוא. וכך גם הנכד כלאב זכה שלא היה לו שום חטא, והיה ענק בתורה. ואביו דוד המלך ואמו אביגיל הם אלו שזכו להוריד נשמה כזאת גדולה כמו נשמת 'כלאב'.

איך התחתנה אביגיל עם רשע כנבל

מא. ופה יש שאלה כי לא מצאה אביגיל הצדקת הגדולה הזאת, בזיווג ראשון שלה שידוך יותר טוב מנבל הכרמלי? הרי נבל היה לעומתה הכי גרוע בעולם? והתשובה שזה אותו דבר כמו שהסברנו אצל לבן ובלעם, שיש לנשמה שלהם חלק טוב וחלק רע החלק

אצל לבן ונבל זה נמשך להיות דיבורים רעים כנגד התלמיד חכם. אבל אם זה הלבן נבל יפרנס את התלמיד חכם, אזי לא יצטרך התלמיד חכם ליפול לשמאלה של התורה כדי למשוך פרנסה, כי יש לו פרנסה בשפע מצד התמכי דאורייתא. ועתה כשלא יפול התלמיד חכם לשמאל של תורה, לא יהיה יניקה שתגרום לתלמידי חכמים שדין יהודאין שהם בבחינת לבן ונבל, שתגרום להם לעשות מחלוקת נגד הצדיקי אמת, והם יוכלו להיתקן. וזה עומק הענין, שדוקא על ידי שהם מפרנסים תלמידי חכמים, יכול להיות תיקון. וכמו שבאמת היה צריך להיות אצל לבן ויעקב, שם לבן היה משכיל לפרנס את יעקב בחינם, ורק יעקב יעסוק בתורה, היה לו תיקון גמור, והוא עשה ההיפך, כל השנים רק גנב את יעקב.

וזהו עומק דברי אביגיל שאמרה "כִּי כְשָׁמוּ בֶן הוּא נָבֵל שְׁמוֹ וְנָבֵלָה עִמּוֹ", כי באמת גם נבל בעלה היה מאותו בחינה של נבל, שביאר רבינו שהוא בחינת תלמיד חכם שד יהודי, שהוא יונק את כוחו הרע משמאלה של התורה, דהיינו ממה שתלמיד חכם צדיק בחינת יעקב נופל לאיזה שגיאה קטנה בשמאלה של תורה כדי למשוך פרנסה לעולם. ואז כשהתלמיד חכם שד יהודי יונק מזה כח כדי לחלוק על התלמידי חכמים, עליו נאמר 'נְבִילָה טוֹבָה הֵימְנוּ', וזה בדיוק מה שקרה לנבל הכרמלי, ולכן אומרת עליו אביגיל "כִּי כְשָׁמוּ בֶן הוּא נָבֵל שְׁמוֹ וְנָבֵלָה עִמּוֹ". ובאמת היה התיקון שלו, מה שרצה דוד לתקנו על ידי שהיה מפרנס תלמידי חכמים שהם דוד המלך ואנשיו, אבל הוא לא רצה בזה, ולכן הוא נשאר נבלה.

אם ראשונים כמלאכים וכו'

מט. ונחזור לחמורו של ר' פינחס בן יאיר, שעליו אמרו חז"ל (שבת דף קיב:): אמר רבי זירא אמר רבא בר זימונא: אם ראשונים בני מלאכים – אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים – אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר, אלא כשאר חמורים, ע"כ. שיש פה שלוש מדרגות, מלאכים, בני אדם, וחמורים. ויש למאמר הזה כמה פירושים:

הפירוש שמקובל בישיבות, שאם אנו מחזיקים את הראשונים למלאכים – אז אנחנו כבני אדם, כלומר, אם אתה מבין שהראשונים בדורות הקודמים היו כמלאכים בצדקותם וחסידותם וגודל תורתם, זה סימן שאתה בן-אדם. אבל אם אתה חושב שהראשונים הם רק בני אדם – אז אנחנו חמורים, וכסתם חמורים ולא כחמורו דר' פינחס בן יאיר. ולמה? כי חמורו של רבי פנחס ידע לא לאכול דמאי, כי היא חשה לגזירת חכמים, אבל אתה לא מחזיק את הראשונים כמלאכים, אלא אתה מחזיק אותם כבני אדם, ולכן אתה לא חש לגזירה שלהם, כביכול אתה אומר: ומה אם איזה אדם גזר משהו! אבל כשאתה מבין שהם מלאכים וצדיקים, ואתה חש לקיים את כל גזירות הראשונים אז אתה ראוי להיות בן-אדם.

תיקון החמור של ר' פינחס בן יאיר

ג. אלא שלפי הענין שלנו יש בזה עוד רמז, הסברנו שהטוב שהיה בחמורו של רבי פנחס בן יאיר, היה הניצוץ הקדוש של בלעם, והוא זה שנכנס בחמור של ר' פינחס בן יאיר. ולפי זה יוצא, שבלעם רכב על אתונו, ועכשיו כשבלעם התגלגל בחמורו של רבי פנחס, אז

אתן לו ברכות של עולם הזה – שיהיה עשיר גדול ויוכל לפרנס את יעקב, וכך יהיה תיקון לעשו.

אבל רבקה שגדלה אצל רשעים מכירה אותם, ויודעת שזה לא עובד, ומה שעשו מפרנס את יצחק, זה כי יש לו אינטרס חשוב להשיג ממנו את הברכות, וזה שווה לו לפרנס את יצחק, אבל את יעקב הוא רק ישנא, ויעשה לו צרות, ואם יהיה עשיר ומבורך, עוד יוכל להזיק ליעקב יותר ויותר, ולכן לא מגיעה לעשו שום ברכה.

וזה מה שדוד המלך מנסה לעשות עם נבל, ואומר לו, אתה משורש נשמתו, ואפילו לקחת את אשתי, אבל אתה נבל – אדם רע. מה נעשה לך איך נתקן אותך? בא ותהיה ה'תמכין דאורייתא' שלנו, אני ואנשי נשב ונלמד תורה כל היום, ואתה תתמוך בנו ותתן לנו פרנסה, ועל ידי זה יהיה לך קיום בעולם. ואפילו שיש לך את נשמת בלעם, ואת הנשמה של לבן, שאלו היו רשעים גדולים במיוחד. אבל כך נוכל לתקן אותך. אבל נבל לא הסכים לו, וגלגול בלעם לא נתקן בנבל.

מה טעם שאביגיל דורשת את שם נבל על נבלה

מו. ובוזה נבין עוד ענין עמוק בדברי אביגיל, כתוב שהיא אומרת לדוד המלך (שמואל א' כה, כה) "אֵל נָא יִשִּׁים אֲדָנִי אֶת לְבוֹ אֵל אִישׁ הַבְּלִיעַל הַזֶּה עַל נָבֵל כִּי כְשָׁמוּ בֶן הוּא נָבֵל שְׁמוֹ וְנָבֵלָה עִמּוֹ", אביגיל דורשת את שמו של נבל לגנאי גדול ואומרת עליו 'נבלה'. ולכאורה מה היא מפיסת את דוד בזה שהיא אומרת על נבל דברים כאלה. אבל באמת בכל דבריה יש עומק גדול, והיא מרמזת לו את הענין הנ"ל, שבאמת צדקת דוד המלך שרצית שהוא יפרנס אותך, כדי שיהיה לו בזה תקנה, והוא בעט בתיקון הזה.

הלומד לקנטר הוא כמו לבן שנבלה טובה הימנו

מו. ונקדים את דברי רבינו הקדוש בלקוטי מוהר"ן (תורה יב אות א), וז"ל: יש בחינת יעקב ולבן, יעקב – הוא הצדיק המְחַדֵּשׁ הַחַדוּשִׁין דְּאֹרִיתָא וְלוֹמֵד תּוֹרָתוֹ לְשִׁמְחָה, וְטוֹבוֹ גְּנוּז וְשְׁמוֹר וְצָפוּן לְעֵתִיד, כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכַרוֹנֵם לְבִרְכָה (ערויבין כב). 'לְמַחֵר לְקַבֵּל שְׂכָרְסִי; וְעַל שֵׁם שְׂשָׁכָרוּ לְבִסּוּף, עַל שֵׁם זֶה נִקְרָא יַעֲקֹב – לְשׁוֹן עֲקֹב וְסוּף, שְׂכָרוּ לְבִסּוּף. וְלָבֵן – הוּא תְּלִמִיד חָכֵם שֶׁדִּי יְהוּדִי (עיינן זוהר פינחס ח"ג רנג), שְׁתּוֹרְתוֹ לְהִתְיַהֵר וְלִקְנֵטֵר, וְתְּלִמִיד חָכֵם כְּזֶה, 'נְבִילָה טוֹבָה הֵימְנוּ' (ויקרא רבה א, טו), עכ"ל. רבינו דורש שיעקב הוא תלמיד חכם אמיתי, אבל גם לבן הוא תלמיד חכם, רק שהוא מקבל את תורתו מאיזה שד, ולכן כל תורתו היא לגאווה ולקנטר – דהיינו לחרף את הצדיקים ולכן נבלה טובה הימנו. ושם באות ג' מבאר רבינו מאיפה יונק זה התלמיד חכם שד יהודי בחינת לבן את תורתו, ואומר שזה בא מחמת שגיאה קטנה שנפל אליה התנא בלימוד תורתו. ושואל רבינו מדוע יפול התנא לזאת השגיאה. ועונה כדי למשוך פרנסה לעולם מבחינת (מְשַׁלֵּי ג, טו) "מִשְׁמָאלָה עֲשֶׂר וְכַבּוּד", ע"כ.

ביצד תהיה הצלה ללבן נבל ע"י שמפרנס תלמיד חכם אמיתי

מח. ובוזה מובן היטב, כי כל הכח של תלמיד חכם בחינת לבן, או כמו הגלגול שלו נבל הכרמלי, הוא מחמת שהוא יונק מהשגיאה של התנא שהוצרך ליפול אליה בשביל למשוך פרנסה לעולם. ולכן

ואז אתה זוכה לא להיות סתם חמור, אלא את הראשי תיבות של חמו"ר – ח'כס מ'חוכס ו'רב ר'בנן, שזו היתה בחינת החמור של ר' פינחס בן יאיר.

גם זוכה לבנים תלמידי חכמים

נג. וכן ע"י הבחינה הזאת של 'תמכין דאורייתא', מי שתומך בתורה – הוא זוכה שממנו יוצאים בנים תלמידי חכמים. כמו שאומרים חז"ל (שבת דף כג:), מי שאוהב חכמים יזכה לבנים תלמידי חכמים, ואיך אדם מראה שהוא אוהב תלמידי חכמים, על ידי שהוא מהנה תלמידי חכמים מנכסיו. וגם זה בחינה של 'נושא בני אדם', שהוא נושא בדור הבא שלו 'בני אדם' – שאלו תלמידי חכמים. היינו שיזכה שיהיו לו בנים תלמידי חכמים, אמון כן יהי רצון.

שבת שלום ומבורך. עריכה: ליאור גבע

נעשה תיקון שרבי פנחס בן יאיר היה רוכב על בלעם, שהוא גלגול נבל בחינת 'תלמיד חכם שד יהודי' שכל לימוד לשם גאווה ולקנטר. והתיקון שלו הוא להיות 'תמכין דאורייתא' וכנ"ל באורך. וזה היה התיקון של לבן שהוא גם בלעם, שהם שניהם מתגלגלים בזה החמור של ר' פינחס בן יאיר, כי עי"ז לבן בלעם הופכים להיות ה'תמכין דאורייתא' שלו, כי הוא סוחר את ר' פינחס בן יאיר על גבו. וכן בזה היא עושה את אותו תיקון גם לנבל, שהבעיה שלו הייתה גם כן שלא רצה להיות 'תמכין דאורייתא' – לדוד המלך והיא הייתה 'תמכין דאורייתא' לר' פינחס בן יאיר.

ראשונים כמלאכים - הם גם החכמים והצדיקים שבדור שלך

נא. נאמר עוד פירוש חדש, במימרא זו: 'אם ראשונים כמלאכים אנחנו כבני אדם', ומה פירוש 'ראשונים'? היינו הראשונים שבעם, שהם הרבנים ותלמידי חכמים שבדור. ובא לומר: אם אתה מבין שהתלמידי חכמים הם ה'ראשונים' שבדור שלך, עד שהם נחשבים בעיניך כמלאכים, וכמו שרבינו הקדוש אמר בשיחות הר"ן (שיחה קצ"ב), וז"ל: פֶּעַם אַחַת דִּבְרַתִּי עִמּוֹ ז"ל שְׁאִין הָעוֹלָם רוֹצִים לְהֶאֱמִין שְׂיִהְיוּ נִמְצָאִים עִבְדֵי צִדִּיקִים גְּדוֹלִים בְּמַעֲלָה מְאֹד כְּמוֹ בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים. עֲנֵה וְאָמַר: אִם מֵאֲמִינִים בְּהִשָּׁם יִתְבָּרַךְ, צְרִיכִים לְהֶאֱמִין שְׂיִישׁ צִדִּיקִים גַּם כֵּן. כִּי כְּמוֹ שֶׁהִשָּׁם יִתְבָּרַךְ נִמְצָא, בְּיָדָאֵי כְּמוֹ כֵּן נִמְצָאִים צִדִּיקִים בְּיָדָאֵי בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, עַכ"ל. ולכן אתה צריך להסתכל על ה'ראשונים' במעלה שהם הרבנים ותלמידי חכמים שבדור – שהן כמלאכים, ואז אתה נחשב כבן אדם. ומה פירוש כבן אדם, אתה יכול להיות 'תמכין דאורייתא' כמו בני אדם.

אבל אם אתה חושב שהצדיקים והרבנים הם בני אדם כמוך, ממילא אתה לא רוצה להיות 'תמכין דאורייתא' שלהם, ואתה חושב מהם עדיפים ממך. אז אתה כחמור, אבל לא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר, כי לפחות חמורו של רבי פנחס היה 'תמכין דאורייתא', והוא סחב עליו את רבי פנחס בן יאיר, אבל אתה שאתה לא מרגיש את התלמידי חכמים שהם ראשונים כמלאכים, אתה כמו סתם חמור מהשוק, ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר.

חמו"ר - ח'כס מ'חוכס ו'רב ר'בנן

נב. סבא שלי בסוף ימיו היה אוהב לומר את הדרשה של הזקנים בדור הקודם, שראשי תיבות חמו"ר – הוא: ח'כס מ'חוכס ו'רב ר'בנן. ככה היו אומרים הזקנים בדורות הקודמים. וזה נרמז דוקא בענין של החמור, כי כתוב בתרגום השבעים, על הפסוק (שמות ד, כ) "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אֲשֶׁתוֹ וְאֶת בְּנָיו וַיֵּרָכְבּוּ עַל הַחֲמֹר", שתרגמו 'חמור' 'נושאי בני אדם', ולא תרגמו תרגום פשוט של המילה חמור. וכמובא כל זה בגמ' במגילה (סוף דף ט). ושם פירש"י: נושא בני אדם – דמשמע גמל, שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל, עכ"ל.

אבל כפי הנ"ל יש לפרש כפשוטו, שעיקר נושא בני אדם הוא החמור. ולפי הרמז הזה מובן, חמו"ר – ח'כס מ'חוכס ו'רב ר'בנן. והכוונה שאם אתה לא רוצה להיות סתם חמור, אלא ח'כס מ'חוכס ו'רב ר'בנן, זה ע"י שאתה נושא בני אדם, שאתה מרים את האדם למדרגת מלאך, אתה אומר 'ראשונים כמלאכים', ולכן זה נקרא שאתה נושא בני אדם, מרים בני אדם צדיקים למדרגת מלאכים.